

БОРБЕ И АКЦИЈЕ СТУДЕНАТА БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА*

У бурном раздобљу 1919—1929, пуном револуционарног врења — отворених уличних борби, штрајкова, протестних зборова, митинга, демонстрација, и Београдски универзитет је жариште сличне борбе.

Још одмах, после Првог светског рата, напредна — универзитетска омладина је сва обузета слободарским духом и солидарношћу са радничком класом која својом борбеношћу служи као пример осталим напредним обесправљеним грађанима.

Сама ситуација у којој су се нашли народи Југославије после ослобођења 1918 године, гонила је радни народ и све напредне људе на то да једино борбом могу доћи до својих права, јер је уочавано да капиталистичка Југославија у којој је било извршено уједињење трију буржоазија (Србије, Хрватске и Словеније), није била права заједница народа, јер у њој уопште није решавано питање опште равноправности народа, па ни грађана. Ослобођење није донело никакво побољшање народу, поготову не радничкој класи. Напротив, незапосленост, беда, материјална необезбеђеност владала је у периоду стварања државе — Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Та ситуација морала је да доведе до отпора и борбе радног народа против тешког стања, а за побољшање услова живота. На ту борбу пресудно је утицала и Велика октобарска револуција, на челу са Лењином, јер је она показала пут којим треба ићи у борби за извојевање

потпуне слободе. Тако је и наша радничка класа успела да широко развије класну борбу која је нарочито у почетку, у годинама 1918, 1919 и 1920, била врло оштра.

Тај период био је од огромног значаја и за радничку класу, и за напредну омладину, и за, онда тек уједињену и створену, Комунистичку партију Југославије, која је стицала искуство у свакодневној револуционарној пракси и челичила се. То раздобље кипти револуционарним покретима, побунама (војске, морнара, радника, сељака), организованим и неорганизованим штрајковима, и већ поменутих демонстрацијама, манифестацијама, митинзима и тако даље и тако даље.

Док се све ово дешавало, студентска напредна омладина учествује у тим отвореним борбама заједно са радницима, али је она, поред те опште борбе за права човека, права народа и посебно права радничке класе, имала да решава и друге своје проблеме. На првом месту, свој економски и политички положај који је истовремено био везан и за одржање аутономије Универзитета. Аутономија је била стално угрожавана од полиције и ондашњих влада које су се непрестано мењале и доносиле све нове и нове законе, уредбе и мере, ради гушења напредних покрета уопште, па и на Универзитету.

Први, почетни захтеви студената Београдског универзитета били су, углавном, усретсређени на демобилизацију студената ради студија и окончања школовања. У вези са тим одржано је неколико зборова на којима су учествовали и средњошколци. Та борба трајала је скоро пола године.

* Одломак из већег рада о напредном студентском покрету на Београдском универзитету. Рађено на основу штампе и консултовања савременика Лепе Пијаде и Добривоја Алимпића.

Почетком јануара 1919, издато је наређење Министарства војног о демобилизацији. Међутим, то се питање протезало све до краја априла заправо, до пред сам упис на Универзитет.

Материјални — економски положај студената, још од почетка био је, такође, горући проблем и за њега се требало упорно борити, јер студентима нису биле обезбеђене ни стипендије, ни храна, ни стан. Становали су у неким разваљеним баракама, које је саградила америчка мисија. Ради тога су прве борбе и штрајкови студената били економског карактера.

Врло често су студенти, преко дневне штампе, успевали да заинтересују јавно мњење за свој положај. Дневни листови су стално обележавали многе моменте из живота студената. Илустрације ради, наводимо да су *Радничке новине* 25 јануара 1919 године, донеле под насловом „Жалосна игра са студентима“, следеће: „Министарство војно издало је проглас за студенте на страни. Рекло је како је њихова патриотска дужност да што пре дођу и ставе се отаџбини на располагање. На тај позив дошло је три стотине. Када су се јавили Министарству војном, рекли су они: „Нисте нам потребни“. Тако се ови преварени дечаци вуку гладни улицама и моле — хоће ли их ко примити под кров. Многи су принуђени да сву ноћ проведу на улици.

После два дана доносе обавештење под насловом: „Помоћ студентима!“ — „Сазнајемо да је повољно решено питање о оним студентима што их је Министарство војно домамило из патриотских разлога из Француске. Решено је да им се да свакоме по 20 круна на зајам из државне касе“.

У низу зборована које су студенти одржавали у првом полугођу 1919 поводом решавања разних питања, а нарочито економског положаја, истиче се први значајнији збор од 18 маја, одржан на Универзитету са оваквим захтевима:

„Да се сваком студенту осигура квота од 250 динара месечно док не заврши студије.

Да се одмах приступи јавном објављивању спискова свих државних сти-

пендија и да се приступи њиховој ревизији и поправци... и да се створи законски ослонац по коме убудуће неће све врсте државних стипендија делити разна министарства, но један одбор у коме ће бити заступљени и господа професори Универзитета...“

Протестује се против смештања по 30 — 40 студената у једној соби и захтева: да се нађу такве просторије где ће моћи да станују око 600 студената, а у једној соби да не буде више од 3 — 4 лица...“

На крају следи захтев да се организује трпеза са добром, довољном и хигијенском храном као и право на бесплатну лекарску и здравствену помоћ.

Како се незаконито поступало са студентима још од самог почетка, види се по томе што су 21 јуна 1919, ухапшена 4 студента а Владимир Чопић протеран. Разлози за ово били су што ниједан није поздрављао на улици неке офицере. И мада су доказали да су одавно демобилисани и да немају цивилна одећа, морали су издржати казну од 28 дана затвора.

Због овог случаја објављен је штрајк студената, напуштена су предавања и изведене уличне демонстрације пред Министарством војним, Претседништвом министарстава и Министарством просвете, уз присуство хиљаду студената, већим делом комуниста. Жандармерија, заједно са војском, гонила је студенте улицама Краља Милана и Кнеза Михајловом све до Универзитета, кундачила их, и покушала да их заплаши плотунима. Студенти су били упорни и још више разјарени поступцима, поготову, када их је Министар просвете назвао руљом, посматрајући читав догађај кроз прозор. Студенти су на то још више појачали звиждање и узвике.

Збор је, ипак, на крају одржан и донета на њему резолуција: „Студенти и студенткиње Београдског универзитета, са гнушањем протестују против оваквог незаконитог држања војних и полицијских власти.

У том смислу ми смо чврсто решени да истрајемо у овој борби све докле, док не добијемо сигурне гаранције да ће се наша академска права убудуће пошто-

вати и да ћемо за поменуте незаконите поступке добити потпуна задовољења. У случају да их не добијемо, поновићемо демонстрације и напустити потпуно предавање“.

Одмах, 13-ог јула исте године, одржан је на Универзитету збор удружења

Сл. 1 — Радничке новине, 1920

„Побратимство“ због оснивања Теолошког факултета.

На збору је донета резолуција ове садржине: „Једнодушно и најенергичније протестујемо против надлежних фактора да се на Београдском универзитету оснује Теолошки факултет.“

Сматрамо да је религија по природи својој чисто догматична и антинаучна, према томе њој нема места на Универзитету, установи која мора бити аутономна и објективна у изучавању појединих научних дисциплина...

Религија треба и мора да буде ствар приватног, личног убеђења. Зато најенергичније захтевамо да се у интересу прогреса наше земље и уиме савремених демократских начела, црква има апсолутно одвојити од државе...

Позивамо сва културна и просветна удружења и установе да у овом смислу са своје стране изјаве протест, тим пре што на Београдском универзитету не постоје факултети који су стварна народна потреба као: медицински, агрономски и педагошки...

Резолуцију је потписало 437 студената.

Из овога збора, још следе штрајкови, који се обнављају скоро из месеца у месец у 1919 години, због нерешених најосновнијих потреба — стана и хране.

У хиљаду деветсто двадесетој, наставља се још увек оштра борба универзитетске омладине. Честе обуставе предавања обична су појава, али је међу свим акцијама најпознатији митинг од 4 априла, који се претворио у крваве демонстрације.

Разлози за сазивање митинга, поред тешке ситуације у земљи у доба режима Стојана Протића, разних безакоња, гажења најосновнијих права грађана као и нерешено питање студентских стипендија, угрожавања аутономије, били су и ти, што су студенти Београдског универзитета у знак солидарности са студентима Загреба хтели да покажу да их треба подржати баш зато, што је почело заоштравање хрватског питања. Поготову потребно је подржати их када се ради о угрожавању студентске слободе, какав је случај био у Загребу приликом демонстрација против узурпације франковаца, нарочито два професора који су прогањали све што је слободоумно и напредно на Универзитету.

Митинг је одржан на Великом Калемегдану у 10 часова пре подне. Присутне су биле све политичке групе, сем радикала који се нису сложили ни раније са студентима-комунистима у захтевима за ревизију стипендије, па се ни у погледу митинга нису сложили, наводећи разлог да студенти-комунисти

пропагирају идеју „Југословенско-совјетске републике“.

Иницијатори за сазив овог митинга били су стварно комунисти који су доминирали на митингу као и на Универзитету у том периоду.

На збору је говорило десет говорника различитих политичких убеђења.

У овим говорима изнета је и дата слика читавог тадашњег стања у земљи. Неке од њих наводимо у краћим деловима.

Између осталог Богдан Кнежевић је наглашавао: „Омладина је увек била заштитница идеала слободе и правде и она не може остати више равнодушна. Она је сведок догађаја који се у нашој држави одигравају, она мора заједно са целим народом да уложи протест против срамне корупције која је завладала у држави, против свих разбукталих страсти и борби око власти и положаја, против свих неправди и свега заборавачу учињеног према народу који то није заслужио“.

Одмах иза њега, делегат загребачких студената наставља: о демонстрацијама изведеним крајем марта у Загребу, као и о ситуацији у вези са Франковачким иступима; затим, о нападу полиције на студенте за време демонстрација у којима је рањено 19 студената. На крају излаже резолуцију која је, између осталог, истицала: 1) да се сви лица који су учествовали у нападу на студенте казне 2) да се два професора отпусте са Универзитета због солидарисања са франковачким иступима.

Мида Вукомановић излаже и говори о неспособности тадашњег друштва; позива омладину да буде израз народне воље, свесна тога да реакционарне владе угушују вољу омладине и народа; тражи да омладина преузме иницијативу за отворену борбу против режима који за своје одржање нема других средстава до хапшења и прогонства. Свој говор завршава са „Народу треба дати реч“.

Божидар Теофиловић протестује против корупције, али наглашава да су, углавном, сви протести завршавали у министарским корпама (при овоме један из публике додаје гласно, да би им тре-

бало набити корпе на главу). Говорник на крају тврди да се иза софизма речи — „последница рата“, крију кривци којима треба народ да суди, и даље наставља: зар је борба око портфеља министара унутрашњих дела последница рата (?), и тако даље...

Васа Чубриловић говори о болу и разочарању народа у Босни, коме је тврђено да ће му Србија донети слободу и земљу, а насупрот томе, господин Протић прети војском у случају да неко покуша да одузме земљу...

Стјепан Дајчић каже да је из Америке дошао да се бори за слободу, али да је у Хрватској био прогањан што говори сељацима Загорја да имају право на земљу. Даље тврди да у Загребу владају жандарми у поповским мантијама...

Дужи, оштар говор одржао је Цветко Поповић који је касније био и рањен.

Говорник Гојко Божовић позива и тражи солидарност омладине и грађана у борби против реакције и противи се примању руских реакционара (емиграната) у нашу средину...

На крају је говорио обућарски радник Лазар Влатковић који тврди да 13 година није видео овако окупљену омладину у борби против корупције и реакције, наглашавајући да у тој борби треба истрајати и створити „пресбражено, препорођено друштво, способно да одговори своме задатку...“

При завршетку збора донета је резолуција са овим главним моментима:

„Да удружени узму у одбрану своја, реакцијом угрожена, грађанска и политичка права.

Да осујете узурпацију власти од групе политичких издајника и народних непријатеља и ставе их на оптуженичку клупу што су земљу довели до економске и политичке катастрофе.

Да учине све да се самоизабрано народно претставништво распусти — иде на изборе и сазове конституанта.

Да се онемогући неодговорним факторима мешање у ток друштвених послова.

Да се учини све да се политички затвореници који су ухапшени због својих слободоумних уверења, или се борили за суверенитет народа, на слободу

пусте, или ако имају фактичких кривица да им се јавно суди.

Да се загарантују грађанска и политичка слобода сваком честитом и радном грађанину.

Да се осуде и са свога положаја смене антинародни елементи који су у Загребу својом полицијом испребијали студенте приликом њиховог протеста...“

На крају у резолуцији траже да се изврши реорганизација школе и просветне политике.

Пошто је дневни ред митинга завршен, одлучено је да се тако масовно прође Теразијама.

Огромна маса грађана, студената и ђака, испунила је, том приликом, Кнез Михајлову улицу, али када су се приближавали кафаници „Албанији“, дочекана је кордоном жандармерије и пуком војске. Прва чета била је постројена у „каре“ и чекала, а ескадрон коњице брзо се развио од бивше Скопљанске улице, јер су демонстранти и уз кундачење, храбро продирали све даље и даље према Теразијама. Почеле су и сабље да дејствују, а испред „Касине“, упадао је одмах у очи истакнут митраљез. Масу која је демонстрирала, ипак све то није заплашило, ишло се и продирало све даље. Летеле су и праштале цигле и каменце према жандармима, а са понеког прозора летвице па и по која цепенница. Народ је био на страни студената. Чак је било случајева да се понеко од војника и официра стави на страну студената. Падали су узвици: живела народна војска, доле реакција, доле издајници земље, доле Стојан Протић. Настало је урнебесно звиждање жандарма пиштаљкама, а масе устима, исмејавајући жандарме; на махове толико јако, да се простор на Теразијама скоро заглашвао. Ту се тек развила права битка и туча. Настала је пуцњава да би се демонстранти заплашили, али ништа није помогло; смело се продирало још даље и мада су дуги кордони и ескадрони бранили пролаз према двору. Многи хитри студенти, споредним пролазима, избили су улицом Милоша Ве-

ликог према „Лондону“ где је опет лудачки јурила жандармерија, коњица и пешадија.

Читава борба трајала је више од два часа и том приликом повређено је теже четири студента бајонетима а било их је и нешто лакше окрзнутих. Према саопштењу Управе града пак, види се да је повређено седам жандарма лакше а један теже.

Интересантно је напоменути да је тога дана било заказано 20 радничких зборовова. Према томе, јасно, је да је Партија комуниста и овај збор преко студената организовала.

Митингу је присуствовало око 10.000 лица. Чак су и ђаци виших разреда средњих школа учествовали до краја, а сутрадан су ђаци свих гимназија објавили штрајк. Истога дана пред Трећом београдском гимназијом, жандарми су такође налетали на ђаке бајонетима и разгонили их.

После овог митинга полиција је цео дан и целу ноћ крстарила улицама.

Упркос свега, студентима се морало како-тако изаћи у сусрет. Донете су неке измене у погледу стипендија, јер су студенти на збору, одмах сутрадан, 5 априла, објавили продужетак штрајка још за два дана у знак револта против полиције и реакције која влада у земљи. На истом збору нарочито су оштро осудили став и поступке студената радикала.

Радничке новине су 7 априла у вези са овим догађајима донеле чланке под насловом „Један револуционарни дан“, наглашавајући, између осталог и то, да је 4 априла, радикалској влади ископан гроб, затим, у вези напада на ђаке „Разумљиво је да и полицији и професорима сметају „ђачки совјети“ — већа“, затим су нагласили и ово: „Ми смо и даље у Африци Стојане Протићу и Марко Трифковићу и оглашени смо за дивљач“.

Иза овако протеклих борби у току две године, настају нови догађаји доношењем „Обзнане“, Видовданског Устава, Закона о заштити државе, а тиме и борба добија други облик.

LUTTES ET MANIFESTATIONS DES ÉTUDIANTS DE L'UNIVERSITÉ DE BELGRADE

J. MASLEŠA

Au cours de la période troublée allant de 1919 à 1929, qui fut si riche en luttes ouvertes dans la rue, en grèves, en réunions de protestation, en meetings et en manifestations, l'Université de Belgrade a été un véritable foyer de la lutte.

Dès le lendemain de la Première Guerre Mondiale, la jeunesse universitaire progressiste est toute imprégnée d'un esprit de libération et de solidarité avec la classe ouvrière qui, par sa combattivité, sert d'exemple alors aux autres citoyens progressistes mais sans orientation.

La situation à elle seule, dans laquelle s'étaient trouvés les peuples de la Yougoslavie après la libération de 1918 poussait déjà la masse ouvrière et tous les progressistes à être obligés de recourir à la lutte seule pour parvenir à obtenir leurs droits, car il était déjà clair à ce moment-là que la Yougoslavie capitaliste, dans le cadre de laquelle on avait uni trois bourgeoisies (celles de Serbie, de Croatie et de Slovénie) n'était pas une véritable union des peuples, car elle n'offrait aucune solution au problème commun de la diversité des peuples, ni des citoyens, par suite. Aussi cette libération n'avait-elle apporté aucun mieux à la vie du peuple, et surtout à celle de la masse laborieuse. Au contraire, le chômage, la

misère, l'insécurité matérielle dominaient en cette période de la formation de l'Etat dit Royaume des Serbes, Croates et Slovènes.

Une telle situation devait nécessairement mener à une résistance et à la lutte de la masse ouvrière contre sa situation difficile et pour de meilleures conditions de vie. Cette lutte fut fortement influencée par la grande Révolution d'Octobre, avec à sa tête Lénine, car c'était elle qui montrait la voie à suivre vers une libération complète. C'est de cette manière que notre classe ouvrière parvint à développer largement la lutte des classes qui, surtout au début, dans les années 1918, 1919 et 1920, fut particulièrement vive. Cette période fut d'une importance capitale pour la classe ouvrière et pour la jeunesse progressiste et, bien qu'à peine formé alors, pour le Parti Communiste de Yougoslavie qui tirait ses expériences des de la pratique révolutionnaire de chaque jour et se renforçait ainsi. Cette période bouillonne alors de mouvements révolutionnaires, de soulèvements (armée, marine, ouvriers, paysans), grèves organisées ou spontanées, de démonstrations, de manifestations, de meetings, etc...

Illustration dans le texte:

Fig 1 — Le journal ouvrier *Radničke novine*, 1920.